

УДК 330. 332

Д. А. Міщенко,

доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри фінансів,
Дніпропетровська державна фінансова академія

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

D. Mishchenko,

PhD in Public Administration, lecturer, Professor, Department of Finance, Dnipropetrovsk State Finance Academy

WAYS OF IMPROVING PUBLIC FINANCIAL SUPPORT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE IN THE CURRENT DEVELOPMENT

У статті проаналізовано особливості механізму регулювання розвитку вітчизняного сільськогосподарського комплексу; зазначено, що в Україні механізм державної фінансової підтримки сільськогосподарського комплексу досі залишається вкрай неефективним і не сприяє вирішенню тих проблем, що постають на сучасному етапі розвитку; встановлено, що реалізація завдань державної фінансової підтримки сільськогосподарського комплексу повинна забезпечити: формування ефективного власника в сільському господарстві; створення сприятливих економічних умов для діяльності суб'єктів господарювання на аграрному ринку; зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та підвищення його ефективності; зауважено, що однією з проблем здійснення державної фінансової підтримки сільськогосподарського комплексу є те, що вона не забезпечує очікуваного ефекту щодо подальшого розвитку зазначеного комплексу, оскільки не концентрується на пріоритетних напрямках, а розподіляється серед значної кількості товаровиробників, не створюючи умови для забезпечення розширеного відтворення. З метою більш ефективного аналізу та контролю за використанням бюджетних коштів, що спрямовуються на підтримку сільськогосподарського комплексу слід забезпечити обов'язкове визначення кількісних показників результативності за роками реалізації та здійснення їхнього оперативного моніторингу, створити систему інформаційного забезпечення виконання програм підтримки сільськогосподарського комплексу, кожен бюджетну програму необхідно доповнити переліком тих державних цільових програм, заходи яких фінансуються через цю програму, забезпечивши тим самим взаємозв'язок між ними з метою спрощення контролю за ходом виконання державних цільових програм з боку контролюючих органів.

The paper analyzes the features of the mechanism of regulation of the domestic agricultural sector; stated that Ukraine mechanism of state financial support for the agricultural complex is still very ineffective and does not contribute to solving the problems facing at the present stage of development; found that realization of state financial support for the agricultural complex should provide: efficient owner formation in agriculture; creating favorable conditions for economic entities in the agricultural market; growth in agricultural production and increase its efficiency; noted that one of the problems the state financial support of the agricultural complex is that it does not provide the desired effect on the further development of this complex as not focused on priority areas and distributed among a large number of producers, without creating conditions for expanded reproduction. In order to better analyze and control the use of budget funds allocated to support agricultural complex should be made compulsory quantification of performance indicators by years of implementation and execution of their operational monitoring to establish a system of information support implementation of programs to support the agricultural sector, each program budget should complete the list of state programs, activities which are funded through this program, thus ensuring the relationship between them in order to facilitate monitoring of the implementation of state programs of supervisory authorities.

Ключові слова: сільськогосподарський комплекс, державна фінансова підтримка, державне регулювання, розвиток, сільськогосподарська продукція.

Keywords: agricultural complex, state financial support, regulation, development, agricultural products.

ВСТУП

Особливості, притаманні сільськогосподарському комплексу проявляються серед іншого і у механізмі регулювання його розвитку — незважаючи на значні переваги ринковий механізм не забезпечує у повній мірі вирішення таких завдань, як гарантування продовольчої безпеки держави, подолання диспаритету

цін на промислову та сільськогосподарську продукцію, дотримання екологічних вимог в процесі виробництва сільськогосподарської продукції та раціонального і дбайливого використання ґрунтів, сприяння соціально-економічному розвитку на селі і т.д. Зазначені обставини, які в тому чи іншому ступені притаманні будь-якій країні, обумовлюють необхідність

використання поряд з ринковим механізмом регулювання сільськогосподарського комплексу також заходів з боку держави, які б гарантували вирішення проблем, які не може подолати ринок [2].

На жаль, в Україні механізм державного регулювання сільськогосподарського комплексу досі залишається вкрай неефективним і не сприяє вирішенню тих проблем, що постають на сучасному етапі розвитку, серед них можна виділити такі основні: низька ефективність сільськогосподарського виробництва; недостатній обсяг залучених у сільськогосподарський комплекс інвестицій; диспаритет цін; незавершеність земельної реформи, зокрема відсутність ринку земельних ресурсів сільськогосподарського призначення, та значні зловживання у цій сфері, нераціональне використання земель; надзвичайно високий ступінь зносу основних фондів, низький рівень забезпеченості сільськогосподарських товаровиробників технічними засобами; нерозвиненість ринкової інфраструктури; погіршення соціально-економічного становища на селі; також постає велика кількість питань, що стосуються ефективності державної фінансової підтримки сільськогосподарського комплексу. Серед основних причин цього є невиконання таких стратегічних завдань, як розвиток сільськогосподарського машинобудування і забезпечення сільськогосподарського товаровиробника потрібною технікою, мінеральними добривами та засобами захисту рослин, захист та поліпшення використання земель сільськогосподарського призначення, регулювання ринків сільськогосподарської продукції, страхування сільськогосподарських культур та ризиків, розвиток селекції у рослинництві і тваринництві, будівництво об'єктів соціальної сфери на селі, розвиток аграрної науки та освіти тощо.

Зважаючи на складне фінансове становище, в якому опинилася Україна, ці проблеми здатні ще більш загостритися. В той же час саме сільськогосподарський комплекс є тією складовою економіки, яка має можливості для подальшого зростання, навіть у сучасних кризових умовах, а тому потребує особливої уваги з боку держави, сприяння і допомоги у розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті — проаналізувати особливості механізму державної фінансової підтримки вітчизняного сільськогосподарського комплексу; дослідити завдання державної фінансової підтримки сільського господарства в Україні; запропонувати основні шляхи удосконалення державної фінансової підтримки сіль-

ськогосподарського комплексу України на сучасному етапі розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ

Складна економічна ситуація в Україні не може бути виправданням для самоусунення держави від регулювання процесів розвитку сільськогосподарського комплексу і забезпечення його підтримки, адже державна підтримка сільськогосподарських виробників у розвинутих країнах має велику історію і часто впроваджувалася саме в кризові періоди для стимулювання аграрного розвитку. Таким чином, сільське господарство розвинених країн досягло високих показників ефективності саме завдяки тривалій фінансовій підтримці з боку держави.

В той же час об'єктивною необхідністю є вирішення проблеми підвищення ефективності процесів управління та регулювання у сфері державної підтримки сільськогосподарського комплексу на перспективу.

Реалізація завдань державного регулювання сільськогосподарського комплексу повинна забезпечити: формування ефективного власника в сільському господарстві; створення сприятливих економічних умов для діяльності суб'єктів господарювання на аграрному ринку; зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та підвищення його ефективності [6].

Однією з проблем здійснення державної фінансової підтримки сільськогосподарського комплексу є те, що вона не забезпечує очікуваного ефекту щодо подальшого розвитку зазначеного комплексу, оскільки не концентрується на пріоритетних напрямках, а розподіляється серед значної кількості товаровиробників, не створюючи умови для забезпечення розширеного відтворення.

Це свідчить про гостру необхідність перегляду методів фінансового регулювання в сільськогосподарському комплексі України, оскільки існуючий механізм себе не виправдовує.

Сучасна практика бюджетної підтримки галузі свідчить про її недосконалість, неефективність і недостатність за обсягами. Крім того, членство України в СОТ вимагає виконувати взяті зобов'язання відповідно до досягнутих домовленостей щодо внутрішньої підтримки сільського господарства.

Інтеграція України в європейський економічний простір потребує трансформації політики бюджетної підтримки сільськогосподарського комплексу із зміною її акцентів на інноваційно-інвестиційний розвиток, створення

ефективних ринкових структур, забезпечення висококваліфікованими кадрами, що в свою чергу потребує розвитку сільських територій, підвищення зайнятості сільського населення та поступового підвищення рівня життя працівників, зайнятих у сільському господарстві [1].

Втручання держави в економічний механізм господарювання має бути позбавленим негативних наслідків, підпорядковуватися дії основних економічних законів і ґрунтуватися на таких основних принципах: справедливості; системності та гнучкості; стабільності та послідовності; гарантованості; підвищення ефективності виробництва та життєвого рівня сільського населення; контрольованості на всіх етапах розподілу й використання бюджетних коштів.

Бюджетна підтримка виступає найважливішою складовою державного регулювання сільськогосподарського комплексу й полягає в розробці ефективного механізму формування та використання фінансових ресурсів держави з метою підвищення конкурентоспроможності галузі, виробництва якісних і безпечних продуктів харчування та збереження навколишнього природного середовища.

Очевидною є необхідність поєднання фінансових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників з бюджетними асигнуваннями, які спрямовуються на державну підтримку сільськогосподарського виробництва. Причому роль держави не повинна бути пасивною, особливо щодо забезпечення формування доходів суб'єктів господарювання на основі паритетності ціноутворення, їхнього короткострокового та довгострокового кредитування, оподаткування тощо [5].

Основними функціями держави з регулювання розвитку сільськогосподарського комплексу є: визначення пріоритетних напрямів його розвитку та напрямів спрямування інвестицій; регулювання земельних відносин; здійснення заходів щодо стабілізації продовольчого постачання; здійснення підтримки пріоритетних галузей і сфер сільськогосподарського комплексу через пряме бюджетне фінансування, кредитування, механізм дотацій, цільове субсидювання; сприяння здійсненню процесів роздержавлення, приватизації та розвитку нових форм господарювання; встановлення механізму формування державних замовлень і контрактів на поставку сільськогосподарської продукції та сировини для державних потреб; регулювання цін на деякі види продовольства; визначення рівня орієнтовних закупівельних цін і механізми їх індексації відпо-

відно до інфляційних процесів; забезпечення митного регулювання щодо сільськогосподарської продукції; здійснення індикативного планування розвитку сільськогосподарського комплексу [7].

Для ефективного функціонування сільськогосподарської галузі необхідно здійснювати кредитну політику, основними напрямками якої є: сприяння формуванню та розвитку мережі селянських кооперативних банків, створення системи іпотечного кредитування, розвиток фінансового аграрного консалтингу, впровадження лізингового кредитування, реформування товарного кредиту, розширення функцій кредитних спілок, страхування врожаю, кредитів і позик.

Регулювання сільськогосподарського комплексу державою передбачає також створення сприятливих умов для інвестиційної діяльності в галузі, залучення інвестицій, розробку програм розвитку, підтримку фермерства та ін. [3].

Фінансові ресурси держави мають спрямовуватися на створення умов, які сприятимуть максимальному розвитку індивідуальних здібностей та ініціативи селян, раціональному використанню ресурсів галузі.

Характерними рисами успішної реалізації заходів державної фінансової підтримки галузі, здатними створити загальний економічний ефект і цілеспрямовано впливати на товаровиробника, повинні стати системність, комплексність, наступність і безперервність процесу вдосконалення системи нормативно-правового забезпечення аграрної політики, а також продуманість і відсутність економічно необґрунтованих та поспішних рішень, з повним фінансовим забезпеченням прийнятих програм.

Суттєвим елементом системи стабільного фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарських товаровиробників у ринкових умовах є страховий захист, адже саме страхування є оптимальним способом подолання сільськогосподарських ризиків від несприятливих подій, яке забезпечує не тільки безперервність розвитку сільськогосподарського виробництва, а й збалансованість і стабільність функціонування аграрного ринку.

У сучасних умовах необхідно систематизувати підхід щодо запровадження агрострахування, оскільки, як показав минулий досвід, розрізненими заходами розв'язати цю складну проблему не вдається.

Із метою реалізації державної політики у сфері страхування, необхідно не тільки ство-

рити належне нормативно-правове забезпечення, а й створити певні інституції, без яких функціонування агрострахування практично не є можливим. Створення та подальший розвиток таких інституцій значною мірою залежатиме від підтримки держави (як адміністративної, функціональної, так і фінансової) [4].

Можливим варіантом підвищення рівня фінансового забезпечення господарської діяльності сільськогосподарських підприємств є також підвищення рівня вкладених інвестицій.

Метою політики у сфері інвестування сільськогосподарського виробництва має стати створення сучасної системи державного регулювання, яка б підвищила інвестиційну привабливість економіки та забезпечила потужні мотивації як резидентів, так і нерезидентів щодо вкладення коштів у розвиток сільськогосподарського комплексу.

Виходячи з умов, що склались на сучасному етапі, потенційно можливими є фіскальні методи стимулювання інвестицій, а саме:

- зниження податкових ставок;
- прискорена амортизація основних фондів, зменшення оподаткованого прибутку на суму інвестицій чи використання податкового інвестиційного кредиту.

Підвищення таким чином інвестиційної привабливості сільськогосподарського виробництва сприятиме підвищенню рівня фінансового забезпечення галузі та її подальшому розвитку.

Із метою залучення додаткових коштів підприємствам сільськогосподарського комплексу доцільно застосовувати широкий спектр інших прийомів залучення фінансових ресурсів, зокрема лізинг та франчайзинг [6].

Зі сказаного можна дійти висновку — фінансова ситуація в сільськогосподарському комплексі України дійсно складна і для його стабільного та перспективного розвитку необхідно здійснити ще багато загальнодержавних заходів, які повинні відбуватись в умовах політичної стабільності.

Дослідження впливу органів державного управління на розвиток сільськогосподарського комплексу дає підстави стверджувати, що механізм державної фінансової підтримки сільськогосподарського комплексу потребує удосконалення. Перманентною проблемою є відсутність науково обґрунтованих розрахунків щодо ефективності прийнятих рішень та нормативно-правових актів; узгодження повноважень та інтересів різних суб'єктів державного управління, що у підсумку призводить до частого зміни правового поля, погіршення інве-

стиційного клімату, скорочення доходів сільськогосподарських товаровиробників та врешті-решт до погіршення соціально-економічного становища селян.

У той же час вивчення досвіду економічно розвинених країн свідчить, що однією з основних умов сталого зростання сільськогосподарського комплексу є поєднання ринкового механізму з вираженою і ефективною державною підтримкою.

Особливою проблемою, що притаманна вітчизняному організаційно-правовому механізму підтримки розвитку сільськогосподарського комплексу є, з одного боку, недостатнє фінансове забезпечення законів, що приймаються, а з іншого — невиконання вже діючих законів та інших нормативно-правових актів, тобто низька виконавча дисципліна в державних органах влади.

З метою більш ефективного аналізу та контролю за використанням бюджетних коштів, що спрямовуються на підтримку сільськогосподарського комплексу слід забезпечити обов'язкове визначення кількісних показників результативності за роками реалізації та здійснення їхнього оперативного моніторингу, створити систему інформаційного забезпечення виконання програм підтримки сільськогосподарського комплексу, кожену програму необхідно доповнити переліком тих державних цільових програм, заходи яких фінансуються через цю програму, забезпечивши тим самим взаємозв'язок між ними з метою спрощення контролю за ходом виконання державних цільових програм з боку контролюючих органів. Також потребує удосконалення механізм узгодження державних цільових програм із середньостроковим бюджетним плануванням і можливостями їх фінансування протягом усього терміну реалізації.

Потрібно також врахувати, що результатом здійснення державної підтримки сільськогосподарського комплексу є не тільки економічний, а й соціальний ефект. З метою вдосконалення системи бюджетної підтримки сільськогосподарського комплексу і підвищення її ефективності необхідно застосовувати такі критерії як економічний або соціальний ефект, прозорість та об'єктивний підхід до розподілу коштів, доступність та зручність одержання для сільськогосподарських товаровиробників.

ВИСНОВКИ

Зростання ефективності діяльності суб'єктів господарювання у сільськогосподарському комплексі України може бути забезпече-

не як за рахунок власних зусиль (підвищення врожайності сільськогосподарських культур та продуктивності тварин, концентрація зусиль щодо забезпечення високої якості продукції, оптимізація матеріальних витрат, підвищення механізації виробничих процесів, зниження трансакційних витрат), так і за рахунок допомоги з боку держави (застосування квот на певні види сільськогосподарської продукції, державне регулювання цін, встановлення паритету цін на матеріально-технічні ресурси і продукцію сільськогосподарського виробництва, податкова політика, контроль трансакційних витрат і тарифів).

Державна фінансова підтримка сільськогосподарського комплексу в Україні має бути спрямована на забезпечення прибутковості сільськогосподарського виробництва на рівні, що забезпечує розширене відтворення, створення сприятливих соціальних умов життя сільських жителів та покращення добробуту їхніх сімей, формування передумов для збереження та комплексного розвитку сільських територій, задоволення потреб населення України в якісних і доступних продуктах харчування, розширення експортного потенціалу країни.

Пріоритетним напрямом політики держави у сільськогосподарському комплексі є сприяння зростанню конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників, що можливе за рахунок покращення рівня професійно-кадрового забезпечення села, кадрового потенціалу галузі, рівня підготовки фахівців, зайнятих на всіх етапах сільськогосподарського виробництва.

Отже, роль державного регулювання сільськогосподарського комплексу шляхом бюджетної підтримки в умовах трансформаційних процесів в економіці, політичної та економічної нестабільності посилюється, що передбачає використання значно ширшого набору економічних інструментів державного регулювання.

Література:

1. Борщ А.Г. Бюджетна підтримка аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів в економіці України / А.Г. Борщ // Економіка АПК. — 2009. — № 2. — С. 111—117.
2. Дубініна М.В. Державне стимулювання розвитку регіонального аграрного сектору / М.В. Дубініна // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — 2010. — Вип. 4 (57). — С. 52—55.
3. Латинін М.А. Аграрний сектор економіки України: механізм державного регулювання: монографія / М.А. Латинін. — Х.: Магістр, 2006. — 376 с.

4. Левченко Н.М. Державна підтримка фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору економіки [Електронний ресурс] / Н.М. Левченко // Державне будівництво. — 2008. — № 2. — Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/doc/2/03.pdf>

5. Мельник А.Ф. Національна економіка: навчальний посібник / А.Ф. Мельник, А.Ю. Васіна, Т.Л. Желюк, Т.М. Попович. — К.: Знання, 2011. — 463 с.

6. Плеханов Д.О. Методологічні основи державного регулювання аграрного сектору економіки [Електронний ресурс] / Д.О. Плеханов // Державне управління: удосконалення та розвиток. — 2011. — № 3. — Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=265>

7. Сенюшкіна О.М. Аналіз методів державного регулювання аграрного сектору економіки України / О.М. Сенюшкіна // Управління розвитком. — 2012. — № 17. — С. 77—79.

References:

1. Borsch, A.G. (2009), "Budgetary support the agricultural sector in terms of the transformation process in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 2, pp. 111—117.
2. Dubinina, M.V. (2010), "State promotion of the regional agricultural sector", *Visnyk ahraryoi nauky Prychornomor'ya*, vol. 4, no. 57, pp. 52—55.
3. Latynin, M.A. (2006), *Ahraryy sektor ekonomiky Ukrayiny: mehanizm derzhavnoho rehulyuvannya* [Agricultural sector of Ukraine: state regulation mechanism], Mahistr, Kharkiv, Ukraine.
4. Levchenko, N.M. (2008), "State support for the financial security of the agricultural sector", *Derzhavne budivnytstvo*, [Online], vol. 2, available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2008-2/doc/2/03.pdf> (Accessed 10 Jan 2015).
5. Melnykh, A.F. Vasina, A.Y. Zhelyuk, T.L. and Popovich, T.N. (2011), *Natsionalna ekonomika* [The national economy] Znannya, Kyiv, Ukraine.
6. Plekhanov, D.O. (2011), "Methodological bases of state regulation of the agricultural sector", *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok* [Online], vol. 3, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=265.7> (Accessed 15 Jan 2015).
7. Senyushkina, A.M. (2012), "Analysis methods of state regulation of the agricultural sector of Ukraine", *Upravlinnya rozvytkom*, vol. 17, pp. 77—79.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2015 р.